

Jyrki Vesikansa
P.E. Svinhufvudin muistosäätiö 15.12.2014

P.E. Svinhufvudin muistosäätiö on jakanut vuodesta 1973 alkaen kirjallisuuspalkintoja. Jo palkittujen luettelo kertoo, ettei kohdealuetta ole rajattu ahtaasti, vaan arvostusta on osoitettu hyvin erilaisille teoksille. On edellytetty vain sitä, että on kirjoitettu "Ukko-Pekan hengessä". Sekin on tulkinnanvarainen käsite 153 vuotta valtiomiehen syntymän jälkeen.

Palkinnosta on tänäkin vuonna päättänyt raati, johon on kuulunut säätiön hallitus, hallintoneuvoston puheenjohtaja ja sihteerimme. Siis joukko eri alojen päteviä asiantuntijoita. Päädyimme vilkkaan keskustelun jälkeen jakamaan kaksi palkintoa, kuten muutaman kerran aikaisemminkin. Palkinnon saavat siis:

- Professori **Seikko Eskola** teoksesta *Demokratia diktaattorien varjossa. Suomen vaikea 1940-luku eurooppalaisin silmin.* (Atena)

- Dosentti **Tellervo Krogerus** teoksesta *Sanottu. Tehty. Matti Kuusen elämä 1914-1998.* (Siltala)

Pyydän palkitut vuorollaan tänne eteen.

Pienessä Suomessa jouduin taas kerran pohtimaan jääviyttä tämänkin palkinnon yhteydessä. Seikko Eskolan tunnemme kaikki säätiömme hallintoneuvoston aiempänä puheenjohtajana ja nykyisenä jäsenenä. Satumme olemaan puolikaukaista sukuakin.

Tellervo Venhoon tutustuin puolestaan Munkkiniemessä noin 9-vuotiaana. Silloin en tietenkään ollut lainkaan kiinnostunut tytöistä, mutta eihän sisareni ystävän tuntemista voinut välttää. Tellervo Krogeruksen äiti kertoi oman äitini muistotilaisuudessa tyttärestään ehkä hyvinkin kuvaavan episodin. Venhon perhe oli muuttanut Tiilimäelle ja heti aamulla Tellervo lähti tiedustelemaan, löytyisikö uusia kavereita. Pian hän palasi kahden löydön kanssa esitellen heidät kaikkien etikettisääntöjen mukaisesti: "Tässä on uusi ystäväni Inkeri Vesikansa ja hänen pikkuveljensä Esko". Näin taitava palkittumme oli siis jo ihan nuorena.

Moni meistä on tuntenut palkittavat kauan, mutta ratkaisu syntyi objektiivisin perustein ja kuten sanoin, perusteellisen keskustelun jälkeen. Emmekä ole ainoita, jotka ovat molempia teoksia kiittäneet. Muistosäätiö yrittää osaltaan myös kiinnittää huomiota erinomaisiin teoksiin nykyisessä kirjatulvassa.

Seikko Eskola on eläkevuosinaan ihailtavasti viimeistellyt ja julkaissut muiden toimien alle aiemmin jääneitä tutkimuksiaan. Monilla meistä lienee tällaisia aihioita -- osin tietokoneessakin. (Tunnenpa piston sydämessäni.) Ensin Eskola julkaisi osin säätiömme tuella teoksen *Suomen hurja vuosi 1917*, joka kertoo Ruotsin lehtien näkemyksistä itänaapurin kuohunnasta. Sama näkökulma on nyt palkittavalla tutkimuksella, joka kertoo maailman parhaaksi lehdeksi toisinaan arvostetun *Neue Zürcher Zeitungin* Suomi-raportoinnista talvisodasta Helsingin olympialaisiin saakka. Ulkopuolinen näkee monet asiat toisin kuin me itse; näkemyksiä on hyvä verrata.

NZZ:n arviot tekee erityisen merkittäviksi kaksi seikkaa. Lehteä luettiin Sveitsin ohella laajasti muuallakin. Hitlerin Saksassa se oli kielletty, mutta natsihallinto tilasi lehteä sisäpiirilleen 200 vuosikertaa. Tietävästi jopa Führer itse luki sitä. Lehden Helsingin-kirjeenvaihtaja Max Mehlem oli myös harvinaisen hyvin informoitu -- sanon tämän myös entisenä ulkomaankirjeenvaihtajana. Hän oli jo väitöskirjassaan 1926 tutkinut Suomen

valuuttapolitiikkaa -- ja jo sitä ennen avioitunut suomenruotsalaisen Leila Lindelöfin kanssa. Heidän poikansa Christian Mehlem oli tunnettu Hufvudstadsbladetin toimittaja ja tietokirjailija.

Max Mehlem tunsi siis maan, josta raportoi. Hän osasi tietenkin erinomaisesti ruotsia, mutta ei juuri suomea. Hänen lähipiiriinsä kuului 1940-luvulla Karl-August Fagerholm, siis moninkertainen ministeri ynnä muuta. Fagerholm osasi vain Suomen kansalliskieliä, joten Mehlem avasi vastapalveluksena hänelle ikkunan suureen maailmaan. Mehlemin suhteet olivat toki yksipuoliset -- kielikysymyksissä hän ymmärrettävästi myötäili suomenruotsalaisia (ei sentään niin sanottua itäruotsalaisuutta) ja piti Kansallista Kokoomusta yksiselitteisesti lapualaishenkisenä, aitosuomalaisena oikeistopuolueena.

Rajoituksineenkin Mehlem oli Eskolan mukaan Suomelle tiedonvälittäjänä arvokas. Hän ymmärsi pitkälle Suomen poliittisen johdon asemaa ja linjauksia myös jatkosodan aikana, jolloin Ruotsin lehdet olivat tunnetusti naapurimaata kohtaan hyveellisiä oppimestareita. Anglosaksinen media ei ollut pienestä maasta enää juuri kiinnostunutkaan -- tai kertoi siitä pintapuolisesti ensin Hitlerin liittolaisena, sitten Stalinin valtapiirin vankina.

Mehlem osasi arvioida kaukonäköisesti Suomen ulkopoliitiikkaa, mutta hän seurasi hämmästyttävän tarkasti myös sisäpolitiikkaa. Kuka meistä osaisi enää kertoa vaikkapa vuoden 1947 hallituskriisin vaiheista?

Ansiokkaasti Eskola ei katkaise juonta välirauhaan 1944, vaan vie tarinan läpi vaaran vuosien. Olympiakisojen, sotakorvausten päättymisen ja Armi Kuuselan vuosi 1952 on sopiva päätepiste siksikin, että Mehlem oli siirtynyt 1947 Tukholmaan, joten hänen yhteytensä Suomeen väkisin ohentuivat. Silti hän seurasi asioitamme tarkasti 1960-luvulle saakka. Kaikkiaan Seikko Eskola valaisee Suomen vaikeita vuosia uudesta, tärkeästä näkökulmasta kiintoisalla tavalla ja sujuvalla tyyllillä.

1940-luku oli keskeinen myös Matti Kuuselle, vaikka Tellervo Krogerus käy muhkeassa elämäkerrassaan perusteellisesti lävitse myös tulevan akateemikon nuoruusvuodet sekä hänen myöhemmän uransa professorina ja yhteiskunnallisena vaikuttajana. Kuusi ei koskaan elänyt ylellisissä oloissa, mutta vasta jatkosodassa hän joutui tai pääsi läheiseen yhteyteen kansan niin sanottujen syvien rivien kanssa. Toiminta jalkaväkirykmentti 7:n valistusupseerina oli Kuuselle epäilemättä avainkokemus.

Useimmilla meistä on varmaan jokin kuva Matti Kuusesta. Eräät meistä olivat jopa hänen oppilaitaan yliopistossa, mutta ennen muuta Kuusi oli laaja-alainen, seurattu yhteiskunnallinen vaikuttaja -- terävä kirjoittaja, sytyttävä juhlapuhuja, melkoinen provosoijakin. Lukiossa äidinkielen opettajani, myöhempi professori Maunu Niinistö lainasi mielellään Kuusen tyylioppia -- muun muassa teesiä "jos sanan voi poistaa, tee niin". Teesi on auttanut lehtityössä päivittäin.

Myös Tellervo Krogerus on Kuusen oppilaita, mutta elämäkerran kohde on hänelle muutoinkin ilmeisen läheinen. Muistanpa senkin, miten isäni osti Sulo Venhon smokin, jonka kauluskäänteessä oli valmiiksi reikä Akateemisen Karjala-seuran jäsenmerkille. Tellervo-tytär osasi siis mielestäni suhtautua luontevasti Kuuselle keskeiseen järjestöön. Kuusi leimailtiin jopa sen hovirunoilijaksi, mutta Krogerus osoittaa, miten Kuusi oli usein myös AKS:n

toisinajattelija. Kansallinen ajattelu pysyi hänelle toki tärkeänä -- jopa ajatus kansakuntien pohjoisista reserveista.

Kuusi kuului jo 1756 aateloituun Granfeltin sukuun ja kävi Norssin eli poikakoulun. Ei hän liene perhepiirinsä ulkopuolisia tyttöjä juuri tuntenutkaan edes opiskeluaikana. Suomen raittiusliikkeen perustajan pojanpoika pysyi koko ikänsä absolutistina -- ja liki työhulluna. Hän löysi sentään ymmärtävän puolison Pekka-veljensä kälystä, jonka kanssa muotoutui nelilapsinen perhe.

Krogerus kuvaa Kuusta ennen muuta yhteiskunnallisena vaikuttajana ja persoonana. Teoksen rakenteessakin kansanrunoustiede on jälkipäässä. Maallikon kannalta tähän käytetyt 153 sivua antavat silti uskoakseni riittävän kuvan tästäkin puolesta.

Tuo sivumäärä kertoo toisaalta sen, että teos on paksu -- ennen lähdeluetteloja 780 sivua melko pienellä kirjasinkoolla eli fontilla, toki kiintoisasti kuvitettuna. Ei pidä pelästyä -- tiiliskivi vetää mukaansa. Ansiokasta on lainata melko laajasti Kuusen runsaita tekstejä, joiden esiin kaivaminen eri lehdistä ja muilta areenoilta olisi enemmän kuin työlästä.

Matti Kuusi oli sukupolvensa merkkihenkilöitä ja ansaitsi Tellervo Krogeruksen komean elämäkerran.